

Izveštaj o procesu REKOM Januar – jun 2014.

Od jula 2013. godine, kada je formalno počeo sa radom Regionalni ekspertski tim, koji čine lični izaslanici predsednika/članova Predsedništva BiH za REKOM, „REKOM je uspeo da dođe do koraka da postane međudržavni organ koji se bavi pitanjima prošlosti“.¹ U toj novoj fazi, izaslanici za REKOM imaju zadatak da pripreme dokument o ustavnim, pravnim i političkim uslovima za osnivanje REKOM-a. U obavljanju tog zadatka, javni zagovarači i Regionalni savet Koalicije za REKOM pružaju im stručnu i operativni pomoć, a Skupština Koalicije, najkasnije u oktobru 2014. godine, daće ocenu o tome da li međudržavni predlog odgovara intencijama Statuta REKOM-a koji predlaže Koalicija.

Odlazak Ace Todorović

Aco je bio jedan od 25.671 izbrisanih stanovnika Slovenije, ljudi koji su arbitrarno izbrisani iz registra stanovnika sa stalnim boravištem. Pronađen je mrtav u Ptuj u 15.02.2014. godine. Aco je bio jedan od hrabrih, a ujedno jedan od najboljih. Izašao je iz anonimnosti i, uprkos tome što je bio bez dokumenata, istakao se u javnosti, počeo da govori o brisanju, da organizuje druge izbrisane, da se bori. Na početku je bio nesiguran, ali tvrdoglav, odlučan i nepopustljiv. Oko sebe je okupio šačicu ljudi koji su bili spremni da javno istupe i tako je prividno nepostojeće uveo direktno u stvarnost. Čovek, koji se sopstvenim snagama iskopao iz ponora nepostojanja, vratio je dostojanstvo sebi i drugima, postao ličnost i odgovorno političko biće. Bio je veliki zagovornik osnivanja REKOM-a.

Klanjamo se hrabrosti koju je pokazao Aco Todorović.

Aktivnosti Koalicije za REKOM

Povodom dvadesetdruge godišnjice otmice i ubistva 19 putnika Musimana, državljana Crne Gore i Srbije, iz voza u stanici Štrpci, Centar za građansko obrazovanje (CGO) je **27.02.2014.** godine održao konferenciju za štampu na kojoj je ocenio da su dometi krivične pravde u slučaju žrtava iz voza mali, i da je upadljivo neprocesuiranje počinitelaca sa crnogorskim državljanstvom. CGO je ukazao i na potrebu primene drugih instrumenata za utvrđivanje činjenica, kao što je REKOM, koji ima potencijal da spreči kolektivni zaborav zločina.

Koalicija za REKOM, koju su činili Nikola Knežević, koordinator Koalicije za REKOM za odnose sa verskim zajednicama, Dragan Pjevač, član Koalicije za REKOM, Dženana Karup-Druško, javna zagovaračica Inicijative REKOM, i Nataša Kandić, koordinatorica procesa REKOM, razgovarali su **6.04.2014.** godine u Mostaru sa vladikom Zahumsko-hercegovačkim Grigorijem. „Selektivni pristup žrtvama veliki je problem i veoma je važno da svaka žrtva dobije svoje ime“, rekao je vladika Grigorije i naglasio „da sve predrasude treba skloniti u stranu kako bi se došlo do tačnog broja žrtava i njihovih imena“. Rekao je da će se založiti da se Republika Srpska pridruži osnivanju REKOM-a, jer je „imenovanje žrtava u interesu svih žrtava bez obzira na veru i naciju“.

¹ Reči profesora Žarka Puhovskog na konferenciji za štampu javnih zagovarača, 24.01.2014. u Beogradu.

Centar za istraživanje i kreiranje politike (CRPM) predstavio je proces REKOM **13.04.2014.** godine u Mavrovu [Makedonija] na seminaru posvećenom ulozi mladih u suočavanju sa prošlošću.

Tokom aprila i maja 2014. godine, Inicijativa mladih za ljudska prava u Srbiji (YIHR), Fond za humanitarno pravo (FHP), Fond za humanitarno pravo Kosovo (FHPK) i CRPM organizovali su **pet uličnih** akcija pod sloganom *Podržavam REKOM*, tokom kojih su aktivisti Koalicije za REKOM skupljali potpise za osnivanje Komisije, delili liflet *Podržavam REKOM*, i najavljivali akcije *Trčim za REKOM* u okviru maratona u Beogradu, Prištini i Skoplju. U pomenutim akcijama, u Beogradu je 284 građana potpisalo peticiju za osnivanje REKOM, u Skoplju 188, i u Prištini 161 građanin.

CRPM je **10.05.2014.** godine u Skoplju organizovao **konferenciju za štampu**, na kojoj su o procesu REKOM govorili javni zagovarač dr. Židas Daskalovski, nacionalna koordinatorka Petranka Delova Miladinova, Ilija Nikolovski iz Udruženja vojnih i policijskih veterana, i Abedyn Zymberi iz Udruženja veterana Nacionalne oslobodilačke armije. Oni su pozvali, posebno mlade, da svojim učešćem u akciji *Trčim za REKOM*, pod okriljem maratona u Skoplju, iskažu svoji podršku osnivanju REKOM-a.

U akciji *Trčim za REKOM* [5km] u okviru beogradskog maratona², **27.04.2014.** godine, pored mladih aktivista Koalicije za REKOM učestvovali su i građani koji aktivno podržavaju Inicijativu za osnivanje REKOM, kao i pojedinci koji se godinama rekreativno bave sportom. Oni su prvi stigli na cilj. Akcija ***Trčim za REKOM*** posebno je bila prihvaćena među mladima u Prištini³. Više od 100 mladih je **11.05.2014.** godine učestvovalo u prvom maratonu na Kosovu, u majicama REKOM. Gotovo svi su stigli na cilj. Slika aktivista Koalicije za REKOM, učesnika maratona, našla se na naslovnoj strani RTK online. Učešće aktivista Koalicije za REKOM, istog dana, u maratonu u Skoplju⁴ je takođe bilo zapaženo. Najmanje 60 mladih je startovalo u majicama REKOM, a cilj [5km] je prošlo više od polovine.

Podrška REKOM-u u dokumentovanju logora i drugih mesta zatvaranja⁵

Udruženje „Tranzicijska pravda, odgovornost i sjećanje u BiH“ (TPOS), sa sedištem u Sarajevu, i Centar za demokratiju i tranzicionu pravdu (CDTP), sa sedištem u Banja Luci, od jula 2013. godine zajednički sprovode projekat „Mapiranje logora i drugih mesta zatvaranja u BiH“, koji ima za cilj da pomogne REKOM-u u ostvarenju zadatka „da prikupi podatke o mestima zatvaranja u vezi sa ratom, o licima koja su protivpravno zatvarana, podvrgavana mučenju i nečovečnom postupanju, i izradi njihov sveobuhvatan popis“, koji je predviđen Predlogom statuta REKOM. U februaru 2014. godine, TPOS i CDTP održali su prvu konferenciju za štampu, na kojoj su predstavili profile 15 logora, kao rezultat analize sudske dokumentacije i intervjua koje su istraživači vodili sa bivšim logorašima. Mediji su s velikom podrškom i pažnjom izvestili o pokretanju i prvim rezultatima projekta, dok su udruženja bošnjačkih i srpskih logoraša reagovala oštrim zajedničkim saopštenjem, upozoravajući

² Organizator akcije učešća u maratonu bio je YIHR.

³ Organizator je bio FHPK.

⁴ Organizator je bio CRPM.

⁵ Početkom 2012., Koalicija za REKOM u BiH podržala je predlog javnih zagovarača, profesora Zdravka Greba, Dženane Karup Druško i Dina Mustafića, o osnivanju dve nevladine organizacije, jednu sa sedištem u Banja Luci, drugu, sa sedištem u Sarajevu, koje bi pružale tehničku podršku procesu REKOM, a vremenom, samostalnim pribavljanjem sredstava, pokrenule projekte koji doprinose utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima i drugim povredama ljudskih prava tokom rata u BiH

javnost, medije i ambasade da su jedino udruženja logoraša nadležna da se bave logorima. Projekat je u toku, uz podršku CRD, NED i RBF⁶.

Javni zagovarači REKOM-a⁷

Javni zagovarači Inicijative REKOM održali su **24.01.2014.** godine **sastanak** u Beogradu, koji je bio posvećen dogovoru u vezi sa organizovanjem Skupštine Koalicije za REKOM koja treba da odluči da li su ***Izmene Statuta REKOM (Izmene)***, koje sačine izaslanici za REKOM, a predsednici/članovi Predsedništva BiH prihvate kao dokument o ustavnim i pravnim mogućnostima osnivanja REKOM, u skladu sa osnovnim intencijama i suštinom Statuta REKOM-a koji predlaže Koalicija [Predlog statuta]. Imajući u vidu da je izaslanicima potrebno još nekoliko meseci kako bi završili sa pregledom i analizom odredbi Predloga statuta, javni zagovarači su ocenili da je Skupštinu Koalicije za REKOM moguće organizovati krajem oktobra 2014. godine.

Istog dana, **24.01.2014.** godine u Beogradu, javni zagovarači su održali **konferenciju za štampu** na kojoj su govorili Žarko Puhovski, Dino Mustafić, Adriatik Kelmendi, i Nataša Kandić. Oni su pozvali postjugoslovenske zemlje da zajednički osnuju REKOM koji ima potencijal da smanji etničke tenzije i mržnju, da doprinese izgradnji kulture saosećanja, solidarnosti i poštovanja žrtava ratova na području bivše Jugoslavije.

Ocenu o napretku procesa REKOM dao je profesor Puhovski, rekavši da je „REKOM uspeo da dođe do koraka da postane međudržavni organ koji se bavi pitanjima prošlosti“.

O procesu REKOM, i (ne) učešću izaslanika predsednika Makedonije u radu Regionalne ekspertske grupe, javni zagovarači, Adriatik Kelmendi, Nataša Kandić i Židas Daskalovski, i nacionalna koordinatorica procesa REKOM, Petranka Delova Miladinova, razgovarali su **6.02.2014.** godine u Skoplju sa potpredsednikom Vlade Makedonije Fatmirom Besimijem. Potpredsednik Vlade je izrazio snažnu podršku formiranju Regionalne komisije koja će se baviti i žrvama rata u Makedoniji. Što se tiče izaslanika predsednika Ivanova, izneo je stav da je njegovo učešće u radu Regionalne ekspertske grupe bitno, kako zbog jačanja regionalne saradnje, tako i zbog samih žrtava.

Javni zagovarač profesor Židas Daskalovski je **3.06.2014.** godine imao sastanak sa izaslanikom predsednika Makedonije Lubenom Arnaudskim, koji je potvrdio bezrezervnu podršku predsednika Ivanova Inicijativi za osnivanje REKOM, i naglasio da je odluka o osnivanju REKOM-a u nadležnosti Vlade. Što se tiče Regionalne ekspertske grupe, L. Arnaudski je izneo stav da on pažljivo prati njen rad, i da ga podržava.

U posmatranom periodu javni zagovarači su dnevno komunicirali, emailom i Skype-om, o svim relevantnim pitanjima procesa REKOM.

⁶ Civil Rights Defenders, The National Endowment for Democracy, The Rockefeller Brothers Fund.

⁷ Profesori Zdravko Grebo, Žarko Puhovski, i Židas Daskalovski (koji je u oktobru 2013. zamenio prof. Biljanu Vankovski nakon njene odluke da se povuče iz moralnih razloga zbog neuspešnog pokušaja da obezbedi aktivno učešće ličnog izaslanika predsednika Ivanova u radu Regionalne ekspertske grupa), novinari, Adriatik Kelmendi, Duško Vuković, Dženana Karup Druško, Dinko Gruhonjić [Igor Mekina je u januaru 2014. prestao sa angažovanjem u procesu REKOM], reditelj Dino Mustafić, i Nataša Kandić, koordinatorica procesa REKOM:

Regionalna ekspertna grupa za REKOM

Regionalnu ekspertnu grupu čine lični izaslanici za REKOM predsednika/članova Predsedništva BiH (izaslanici)⁸: profesorka Zlata Đurđević-Petković, izaslanica predsednika Hrvatske, profesorica Sonja Šundić-Tomović, izaslanica predsednika Crne Gore, sudija Siniša Važić, izaslanik predsednika Srbije, dogradonačelnik Sarajeva Aljoša Čampara, izaslanik člana Predsedništva BiH Bakira Izetbegovića, oficir za vezu sa MKSJ Goran Mihaljević, izaslanik člana Predsedništva BiH Željka Komšića, i pravni savetnik Selim Selimi, izaslanik predsednice Kosova Atifete Jahjaga. Predsednik Makedonije Gjorgje Ivanov imenovao je ličnog izaslanika ali on nije učestvovao u radu ekspertne grupe.⁹ Predsednik Slovenije Borut Pahor i treći član Predsedništva BiH, Nebojša Radmanović, nisu imenovali izaslanike za REKOM¹⁰.

U radu Regionalne ekspertne grupe, u ime Koalicije za REKOM i javnih zagovarača, učestvovali su Midhat Izmirlija, član Radne grupe Koalicije za REKOM za Statut i Nataša Kandić, koordinatorka procesa REKOM. Njihov zadatak je bio tehničke prirode, da pruže tumačenje članova Predloga Statuta REKOM koji je predložila Koalicija [Predlog statuta] i da brinu da svi predlozi izaslanika blagovremeno i verodostojno budu uneti u *Izmene*. U radu su, povremeno, u svojstvu posmatrača, učestvovali i ostali javni zagovarači.

Zadatak izaslanika za REKOM, koji je formulisao predsednik Hrvatske Ivo Josipović, je analiza Predloga statuta REKOM iz ugla ustavnih, pravnih i političkih mogućnosti za osnivanje REKOM, u svakoj zemlji pojedinačno. Izaslanici su ukupno održali četiri sastanka, dva sastanka 2013. godine, 8. septembra i 24. oktobra, oba u Zagrebu, i do kraja juna 2014. godine, dva sastanka - 8. marta, u Zagrebu, i 4. maja, u Beogradu. Na drugom sastanku, izaslanici su doneli odluku da se konsultuju sa predsednicima/članovima Predsedništva BiH o „periodu i području istraživanja“ Komisije, pre nego što im upute finalni dokument *Izmene* na pregled i odlučivanje.

Izaslanici su započeli sa konsultacijama u maju i do kraja juna 2014. godine još uvek su bile u toku. Javni zagovarači su aktivno učestvovali u pomenutim konsultacijama.

!Glas Inicijative REKOM

Koalicija za REKOM je u periodu januar – juni 2014. godine izdala jedan broj magazina **!Glas Inicijative REKOM**, posvećen pomirenju iz ugla veterana, o čemu govori i dr. Lea David, predavačica na univerzitetu *Ben Gurion* u Tel Avivu. Veteran Armije BiH, Narcis Mišanović se sa 11 godina priključio vojsci, nakon ubistva brata i oca. Za njega je pomirenje moguće ako se stvore garancije da niko ne doživi ono što je on – da živi bez oca i da se uhvati puške. Spasuje Kulaga, veteran Vojske Republike Srpske BiH je izišao iz rata kao stopostotni invalid. On veruje da zajednički rad ljudi koji su ratovali na različitim stranama doprinosi otklanjanju mržnje, što je uslov za pomirenje. Zvonko Lucić, veteran Hrvatske vojske, bio je duže od godinu dana na ratištu u okolini Mostara, nosi razočarenje u to čega je bio deo, šta se

⁸ Predsednici/članovi Predsedništva BiH imenovali su lične izaslanike u periodu januar – juli 2013.

⁹ Predsednik Ivanov imenovao je Lubena Arnaudskog, zamenika generalnog sekretara za pravne i organizacione poslove u njegovom kabinetu za ličnog izaslanika za REKOM.

¹⁰ Profesor Žarko Puhovski se u ime Koalicije za REKOM i javnih zagovarača lično obratio predsedniku Slovenije, i 24.04.2014. godine primio je odgovor od njegovog savetnika za spoljne poslove, kojim ga obaveštava da je pitanje REKOM-a u nadležnosti Vlade Slovenije. Preporučio je Koaliciji za REKOM da se obrati Ministarstvu za spoljne poslove Republike Slovenije. Treći član Predsedništva BiH nikada nije odgovorio na dopise i javno obraćanje Koalicije za REKOM za imenovanje izaslanika za REKOM.

dogodilo i kako se dogodilo. Gani Balaj, pripadnik bivše Oslobodilačke vojske Kosova smatra da Srbija najpre mora da se izvini za zločine koje je izvršila, pa tek onda saradnja sa veteranima iz Srbije. Dalibor Trajković je na Kosovo otišao kao redovni vojnik a vratio se sa velikim traumama. Za njega je poštovanje drugih kao ljudi uslov ozdravljenja i pomirenja. Lea David je godinama istraživala odnose Hrvatske i Srbije prema veteranima. Rezultati njenog istraživanja pokazuju da veterani u Hrvatskoj predstavljaju ne samo najjaču i najuticajniju zajednicu pamćenja već i zajednicu sa izraženim političkim uticajem. Ona to pripisuje tome što je Hrvatska iz rata izašla kao pobednik, te da su posleratne vladajuće elite promovisale veterane kao ratne heroje iz vlastitih interesa. U Srbiji su, ocenjuje Lea David, veterani marginalizovani i stigmatizovani. Njihovi narativi nisu prisutni na javnoj sceni, što jača zajednicu sećanja dozvoljenu samo u privatnoj sferi, kao posle Drugog svetskog rata.